

FARMAKOGNÓZIAI HÍREK

független hírújság (megjelenik negyedévente)
ALAPÍTVÁ: 2006-ban (PTE ÁOK Farmakognóziai Intézet)

2016. MÁRCIUS XI. évf. 38. szám
Kiadó: PlantRepro.eu Nonprofit Kft.
ISSN:2060-1387

Tartalom

Köszöntő – Péter H. Mária 80 éves.....	1
Megalakult a PTE Gyógyszerész- tudományi Kar	2
Az év gyógynövénye: orvosi székfű	3
Könyvismertetés	6
XVIII. századi ismeretterjesztő kézikönyv a mérgező növényekről	7
Homeopátiás alapkutatások növényeken 2.	9
Sadler József herbáriumának etnofarmakobotanikai jelentősége	10
Recept	12
Hírek	12
Impresszum	12

Köszöntő – Péter H. Mária 80 éves

Szeretettel köszöntjük intézetünk nevében Péter H. Máriát, aki idén ünnepli 80. születésnapját.

Péter H. Mária (1. kép) Temesváron született 1936. január 9-én, Nagyváradon érettségizett, majd Marosvásárhelyen az akkori Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet Gyógyszerészeti Karán szerzett gyógyszerész diplomát 1958-ban. Egy évet a nagyszalontai városi kórház gyógyszerárában, majd a Gyógyszerészeti Kar Farmakognóziai Tanszékén dolgozott 1993-ig. Doktori fokozatot 1973-ban szerzett Prof. Rácz Gábor irányítása mellett. 1994-től oktatott gyógynövényismereti tárgyakat Nyárádszeredában és a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Marosvásárhelyen működő kertészeti szakán.

Számos tudományos közlemény, kötet, magyar és román nyelvű egyetemi jegyzet szerzője.

1. kép: Péter H. Mária és Papp Nóra; Kecskemét, Orvostörténeti Múzeum, 2009. július
Fotó: Dr. Papp Nóra

Mária nénit a dr. Grabarits István által útjára indított Gyógyszerésztörténeti Nyári Egyetem programsorozaton ismertük meg, amelynek állandó résztvevője és előadója. Férjével, Péter Mihállal együtt intézetünk felé mindig segítőkész figyelemmel fordultak, szakmai tanácsokkal segítve munkánkat. Mária néni gondoskodó, odaadó és őszinte személyiségében igazi támogatást kapunk, ami napjainkban igazán ritka és értékes ajándék. Hálásan köszönjük szeretetét és minden eddigi segítségét.

Szeretettel kívánunk jó egészséget és sok örömet 80. születésnapja alkalmából, Isten éltesse sokáig Mária nénit!

A PTE GYTK Farmakognóziai Intézet
névében: Dr. Papp Nóra

Megalakult a PTE Gyógyszerész-tudományi Kar - 2016. január 1.

A Pécsi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Kar (PTE ÁOK) keretében – mint a Kar egyik szakán - 2000 szeptemberében indult meg a gyógyszerész-képzés. Az eltelt időben a Gyógyszerész-tudományi Szak folyamatos fejlődése eredményeképpen jutott el a karrá váláshoz szükséges szervezeti és infrastrukturális feltételek maradéktalan megfeleléséig. Így 2016-tól a gyógyszerészhallgatók a Pécsi Tudományegyetem legfiatalabb karán kezdhetik meg, illetve folytathatják tanulmányaikat.

A Szak szervezeti fejlődése az elmúlt 15 évben folyamatos volt. A képzés indulásakor három új gyógyszerészeti szakintézet alapítására került sor. Ma az új kart hét oktatási egység alkotja. Az új tanszékek legtöbbször megalakulása az elmúlt öt-hat évben történt. Ennek eredményeképpen a Szak szervezeti felépítése elérte a karosításhoz szükséges fejlettséget. Az intézetek élén hazai és nemzetközi téren is elismert szakemberek állnak, ami ugyancsak elősegítette – és természetesen a jövőben is segíti – a Kar pozitív szakmai megítélését.

Egy önálló kar számára a szilárd szakmai alapok mellett az is elengedhetetlen tényező, hogy képes legyen a fenntartható gazdálkodásra. Ennek lehetőségét nagymértékben elősegítette, hogy 2010-ben elindult az angol nyelvű gyógyszerészképzés is, további saját bevételt biztosítva. A Szak idegen nyelven folyó képzésből származó bevétele annak indulása óta folyamatosan növekszik. Nem lehetünk azonban minden szempontból elégedettek, a legjobb képességű magyar és külföldi hallgatók Pécsre történő vonzása területén a jövőben még eredményesebb munkára törekszünk.

Az önálló kari szervezet kialakulásának és működésének jogi kereteit a PTE Szenátus 2015. december 17-i ülésén elfogadott Szervezeti és Működési Szabályzat biztosítja. E döntés alapján 2016. év első hónapjaiban kerül sor a leendő Kari Tanács tagjainak megválasztására, a Kari Tanács megalakulására (1. kép), majd azt követően az önálló kari működést szabályozó dokumentumok megalkotására. Így a leendő Kari Tanács tagjai munkás 2016. évet tudhatnak maguk előtt.

1. kép: Alakuló Kari Tanács ülés

Fotó: www.aok.pte.hu

Fontos itt megemlíteni, hogy az új kar megalakulása nem jár adminisztrációs pluszkiadásokkal. Az önálló kari Dékáni Hivatalon túl a kar működésének feltételeit biztosító adminisztrációs háttérrel – egy az ÁOK és a GYTK közötti együttműködési megállapodás alapján – az ÁOK infrastruktúrája és a megfelelő ÁOK intézmények munkatársai biztosítják. Ez a megoldás gazdaságilag takarékos, biztosítja az adminisztrációs ügyintézés eddigi magas színvonalát és az eddigi gyakorlathoz képest minimális változást okoz a hétköznapiak során mind a dolgozók, mind a hallgatók életében.

Természetesen az önálló kar keretében történő működés megnövekedett fele-

lősséget is ró az új kar vezetőségére. E felelősség kiterjed mind az oktatás, mind a kutatás fejlesztésére, mind a kar gazdálkodására. A leendő kar további fejlődésének biztosítása bizonyosan további bevételi forrásokat igényel. E téren a korábbi Szak vezetésének egyik korábban megfogalmazott célja az idegen nyelvű oktatási kínálat további szélesítése. Az oktatási kínálat bővítésének alapja az infrastrukturális feltételek javítása és a személyi állomány bővítése, melynek egyik kézzelfogható alapját képezi a PTE idegen nyelvű oktatási kapacitása növelését célzó kormány szintű támogatás is. Az idegen nyelvű képzések hallgatói bázisának kialakítása trén nagy segítségünkre lehetnek a már itt tanuló külföldi hallgatók, akik személyes tapasztalataik megosztásával eredményesebbé tehetik erőfeszítéseinket.

A Kar intézeteinek szakmai profilja átfogja a gyógyszerésztudományok szinte teljes vertikumát, ami mind egyetemen belüli mind egyetemen kívüli eredményes kutatás-fejlesztési kapcsolatok kialakítását biztosítja. Ezek között a korábbi Szak (a jelenlegi Kar) vezetése kiemelkedő fontosságúnak tartja az ÁOK intézeteivel, klinikáival, valamint a gyógyszeriparral kialakult kapcsolatok további szélesítését és elmélyítését. Ezek mind szakmailag mind anyagiilag elősegíthetik a Kar fejlődését.

Pécs, 2016. február 1.

Dr. Perjési Pál
egyetemi tanár
mb. dékán

Az év gyógynövénye: orvosi székfű – A magyar kamillakutatás múltja

Érdekes megfigyelést tehetünk, ha frissen készült kamillatea-filterből egy késhegynyi nedves szűrőpapírra szórunk, s üveglappal lefedve fényen és szobahőmérsékleten tartjuk. Hamarosan apró csíranövények tűnnek elő. A filteres kamillatea ugyanis kb. 20-25%-ban igen apró (1-1,5 mm hosszú, 0,3 mm vastag) kaszatokat tartalmaz (a többi csöves és nyelves virágok részeiből áll). A csírázóképes kaszatok kellő nedvesség és fény jelenlétében a talajra vetve könnyen állományt képeznek a természetben is. Megfigyeléseim szerint a csírázó kaszatok jól tűrik a sóstresszt, tehát nem véletlen, hogy az apró csíranövények szikes termőhelyeken is jól fejlődnek. A szikfoltokkal tarkított alföldi legelőkön, május elején nagy tömegben virágoznak az előző évben talajra szóródó kaszatokból fejlődő, dúsan elágazó kamillatövek. Találók a kamilla igazi magyar neve: szikfű, azaz székfű.

Fontos tudni, hogy hivatalosan kizárólag az orvosi székfű (kamilla) gyógynövény, a Magyar Gyógyszerésztudományi Társaság Gyógynövény Szakosztályának szavazása nyomán most már 2016 gyógynövénye. A *Matricaria recutita* (korábban *M. chamomilla*, 1. kép) szolgáltatja a gyógyszerkönyvünkben is hivatalos virágzat-, illetve virágdrogot (*Matricariae flos*, *Chamomillae anthodium*), valamint illóolajat (*Matricariae aetheroleum*). A kereskedelmi forgalomban egyre gyakoribb a filteres csomagolásban megjelenő kamillaliszt (cribratum). Ennek minősége csakis kiváló lehet, nem tartalmazhat talaj eredetű port vagy bármilyen idegen anyagot. Az „örlemény” vagy „szitálmány”, ill. „liszt” csak

az orvosi székfű virágzatdarabkáit tartalmazhatja (köztük vannak az életképes kaszatok is!), mégpedig megfelelő minőségben (növényvédőszer-maradvány nélkül, hivatalosan igazolt mikrobiológiai tisztaságban, tartalmi anyagokkal). A modern termesztési feltételek betartásával ritkán fordul elő, hogy idegen növény kerül a szárítandó virágzatokba. Ha gyűjtésből származik a szálás drog, akkor még ma is fellelhetünk idegen növényeket a vizsgált mintákban.

1. kép: *Matricaria recutita* L.
Fotó: Dr. Horváth Györgyi

A múlt században gyakran fordult elő, hogy a magyar kamilla mellett külföldi drog is bekerült az országba. Tudománytörténeti értékű a Gyógynövény Kutató Intézet akkori igazgatója, *Boros Ádám* botanikus 1930-ban publikált cikke (Oroszországi „Flores chamomillae”. Magyar Gyógyszerésztud. Társaság Értesítője 1930/4. szám, 1-8. p.), amiben beszámolt

magyar és az orosz székfűmintákban talált szennyező növényfajokról. Ebből kiderül, hogy szálás drogokban közel 30-féle faj részeit lehetett azonosítani. Alapos tudásra vall, hogy ezekből rekonstruálni lehetett a vadon termő orvosi székfű mellett előforduló fajokat. Az oroszországi mintákban két olyan fajt tudott meghatározni, amelyek az Alföldről származó mintákban nem voltak, mivel nálunk nem honosak: *Agropyron prostratum* (ma *Eremopyrum triticeum*) – búzafű (nem az *A. cristatum*, a nálunk is élő taréjos búzafű) és *Salsola tamariscina* – ballagófű (sem a *S. soda*, a sziki, sem a *S. kali*, a homoki ballagófű).

Fontos megjegyezni, hogy a népi gyógynövény-használatban az illatos, orvosi székfű igen népszerű volt korábban is. Erre utal sokféle magyar népi neve: anyaméhfű, mátrafű, szüzek anyja, katóka, kenyérmorzsza, marmancs, mezeikapor, papvirágfű, perefű, piperefű, piripara, pipiter, szentivánpipitér, székfűvirág, almabüzű (bukovinai székelyek), édesalmabüzű (gyimesi csángók), romonyica (román eredetű, moldvai csángók), musacél (román eredetű). Ugyanakkor a hazánkban előforduló *M. discoidea* (*M. matricaroides*) – sugártalan székfű (lókamilla, szegfű, székfű) felhasználása sokkal ritkább, míg a *Tripleurospermum perforatum* (korábban *M. inodora*) – kaporlevelű ebszékfű (ál-székfű, ebkapor, kutyakapor, kutyakamilla, keserűkapor, szagtalantárkony, margaréta, vadszékfűvirág, vadkamilla, vadkapor) ugyan ismert, de gyógyászatban nem használják. E rokonfajok az orvosi székfű drogban nem fordulhatnak elő.

A vadon termő orvosi székfű begyűjtése, szakszerű szárítása és feldolgo-

zása igen gondos munkát kíván. A múlt században sok embernek nyújtott kiegészítő keresetet a sok hajolással járó, igen fárasztó szedés (a hivatkozott cikkeket a szöveg között idézem, ezzel is kifejezve tudománytörténeti értéküket, így *Boros Ádám*: 1938. A székfű és szerepe a magyar gazdasági életben. Természettudományi Közlöny 70/5: 311-317., *Wohné Nagy Ágota*: 1986-87. A kamilla Magyarországon a XX. században. A Magyar Mezőgazdasági Múzeumok Évkönyve – Közlemények, 1986-1987. 170-188. p.) A kiváló minőségű magyar kamilla egész Európában híres volt.

A hazai orvoslásban az orvosi székfű a legnépszerűbb és legismertebb teagyógynövény. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy több kandidátusi, PhD és e. doktori disszertáció született vele kapcsolatban, pl. *Kerekes József*: 1960. Kamilla (*Matricaria chamomilla* L.) vizsgálatok eredményei. Kand. ért. Bpest., *Szőke Éva*: 1973. Szövetfejlődéstani és hisztokémiai vizsgálatok a *Matricaria chamomilla* L. reproduktív rendszerére vonatkozóan. Biol. doktori ért. ELTE, Bpest., *Lemberkovics Éva*: 1975. A kamilla illóolájának gázkromatográfiás vizsgálata, Gysz. doktori ért. SOTE, Bpest., *Szőke Éva*: 1978. A kamilla (*Matricaria chamomilla* L.) reproduktív rendszerének szövetfejlődése és steril tenyészetek jellemzői. Kand. ért. Bpest., *Marczal Gabriella*: 1982. A kamilla fajták és drogjaik felmérése. Kand. ért. Bpest., *Kursinszki László*: 1998. Új növekedésszabályozó anyagok hatása a *Matricaria chamomilla* L. organizálódott kultúráira. PhD ért. Bpest.

Ma már a szálas kamilladrog túlnyomó része termesztésből származik. A nemesített kamillafajták terméshozásága

mellett fontos kutatási cél volt az értékes hatóanyagok (főleg azulén, bizabolol) nemesítéssel való mennyiségi növelése. A múlt században, 1958-ban *Sárány Sándorné Kiss Irén* a Gyógynövény Kutató Intézetben kezdte meg a kamillanemesítést. Az általa előállított tetraploid fajta ('*Budakalászi 2*') 1970-ben kapott állami elismerést. Ezzel szinte egy időben, a 60-as években végezte úttörő termesztési és nemesítési munkáját *Kerekes József*, a Kertészeti Főiskola tanára. A diploid fajta ('*Soroksári 40*') szintén 1970-ben kapott állami elismerést. Később, a 80-as évek közepétől *Kerepestarcán*, a Szilasmenti Mgtsz-ben *Sváb Jánosné Teleki Judit* végezte a fajták nagyüzemi szaporítását és kidolgozta a gépített, nagyüzemi termesztéstechnológiát.

A hazai vad kamillapopulációk részletes biometriai és fitokémiai analizisét *Máthé Imre* akadémikus dolgozta fel, *Tyihák Ernő* közreműködésével. Máthé Imre és szerzőtársai (pl. *Szőke Éva*, *Verzárné Petri Gizella* és mások) készítettek el a kamilla kultúrflóra-monográfiát (*Máthé Imre*: 1979. A kamilla – *Matricaria chamomilla* L. Kultúrflóra 45. – VI/18. Akadémiai Kiadó, Budapest).

Az orvosi székfű – a múltat tekintve – akár *hungaricum*nak is nevezhető. Jó lenne az év gyógynövényét ismét a legbecsebb hazai értékekhez sorolni!

Prof. Dr. Szabó László Gyula
emeritus professzor

Könyvismertetés

Báthory Gábor: Hatóanyag ABC – Gyógynövények hatóanyagai A-tól Z-ig. Szerző kiadása, Alto Nyomda Kft, Budapest, Székesfehérvár, 2015. 126 oldal, ISBN 978-963-12-4375-8.

Dr. Báthory Gábor bevezetőként idézi a lektor, Szabó László Gyula emeritus professzor véleményét: „A Szerző olyan témát dolgozott fel, ami a fitoterápia lényegét képezi. Hiszen hatásról és kémiai anyagról szól. A feladatot jobban nem is lehet teljesíteni. Olyan alaptájékoztatót nyújt munkájával, ami gyors és gyakorlatias tudnivalókat tartalmaz. Könnyen olvasható akár szakmabeli, akár nem az érdeklődő. Jól tagolt, tömör, mégis tudományosan teljesen helytálló minden tény és magyarázat.”

A Szerző gyógyszerész, szakgyógyszerész, fitoterapeuta, életmód-tanácsadó, aki a fitoterápia, illetve természetgyógyászat területén országosan elismert szaktekinvély. Korábban a Semmelweis Egyetemen, majd az USA-ban végzett oktató- és kutatómunkát, jelenleg kutatás-fejlesztési projektvezető a hazai gyógyszeriparban.

A világosan áttekinthető könyv elsősorban a gyakorlati szakemberek hiteles tájékoztatását kívánja szolgálni. Feltételezi az alapvető kémiai ismeretek tudását. Csoportosításai követik a hagyományos felosztást (alkaloidok, cserzőanyagok, csípős

anyagok, festékek, ill. növényi festőanyagok, flavonoidok, antociánok, glikozidok, illóolajok, karotinoidok, keserűanyagok, peptidek, fehérjék, enzimek, lektinek, szaponinok, szénhidrátok és cukoralkoholok, szerves savak, vitaminok, ásványi anyagok, kovasav, zsíros olajok, zsiradékok és viaszok), de röviden bemutatja a modern, Vágújfalvi-féle biogenetikai rendszerezést is. Hasznos tudnivalókat közöl a teakészítésről és a kivonási módszerekről. Szemléletes táblázatokban foglalja össze azokat a legfontosabb példákat, amelyek a gyógynövény-gyógyszer interakciókra vonatkoznak. Az összefoglaló táblázatok különösen értékesek. Újdonság, hogy sok táplálék alkalmazásának kritikai értékelését is megkönnyíti, hiszen a növényi étrend-kiegészítők sora is egyre inkább bővül. A Szerző jó minőségű színes fotókkal személtet több, általa kiválasztott gyógynövényt. Megemlítené még, hogy a könyv végén 124 drognevet, valamint 163 hatóanyagnevet tartalmazó tárgymutató található, megkönnyítve az olvasó eligazodását, az említett nevek szerinti keresést.

Az értékes munka oktatási jegyzetként az egyetemi képzésben is hasznos alternatív forrásként használható.

Prof. Dr. Molnár Péter

XVIII. századi ismeretterjesztő kézikönyv a mérgező növényekről

A régi mondás – „füben, fában orvosság” – alapigazságát tovább gondolva azt is elmondhatjuk, hogy füben, fában mérgező és ellenmérge is megtalálható. Nem lehetett hajdanán – sőt napjainkban sem – eléggé hangsúlyozni a növények ilyen szempontú megismerésének fontosságát, hiszen a hiányos, vagy téves tudás nap-mint nap áldozatokat szedett.

Az élő természet bonyolult tökéletességéhez tartozik, hogy számos súlyos mérgezést okozó növény hatóanyaga kis mértékben orvosságként alkalmazható. E szerteágazó kérdéskör megismertetésének fontossága vezérelte Johann Samuel Halle természetudóst, amikor a németországban termő mérgező növényekről megírta könyvét. 1784-ben, Berlinben jelent meg a *Die Deutsche Giftpflanzen, zur Verhütung der tragischen Vorfälle in den Haushaltungen, nach ihren botanischen Kennzeichen, nebst den Heilmitteln* c. munkája 127 oldal terjedelemben, 16 szép kivitellű színes rézmetszet illusztrációval (1. kép).

A szerzői ajánlás arra a sajnálatos tényre hívja fel az olvasók figyelmét, hogy nem telik el olyan hónap, netán hét, amikor az újságok, híradások ne számolnának be a tragikus mérgezési esetekről. Mindez megelőzhető, vagy legalábbis csökkenthető lenne, ha lakosság minden rétege megismerkedne a mérgező növényekkel, a mérgezési tünetekkel, illetve – ha mégis megtörtént a baj – a természetes ellenmérgeggel és annak alkalmazásával. Mivel a mérgező növények nem csak a vadon természetben, de a konyhakertekben és a piaci árusok kínálatában épp úgy megtalálhatók, ezért azt tartaná hasznosnak, ha összeállítása minden

háztartásban, konyhában megtalálható lenne, a családjuknak ételt készítő asszonyok keze ügyében.

A szerző munkáját azzal a gondolat-sorral kezdi, hogy ismertté tegye a „kismértékben orvosság, nagymértékben mérgező” törvényszerűséget. Példaként az ópiumot hozza fel, amelynek rendszeres, nagy mennyiségben való használata rendkívül káros a szervezetre, kiemelve a megszokást, a szerhez való leküzdhetetlen kötődés gyötrelmeit. Ugyanezen szer a nagy fájdalommal járó betegségek esetén, szakszerűen adagolva, az orvos számára hasznos, nélkülözhetetlen.

1. kép: Illusztráció a könyvből
Fotó: Dr. Kapronczay Katalin

Halle egyesek számára talán kissé furcsa módon akarja felkelteni az érdeklődést és a megismerés vágyát, amikor az állatok öngyógyító módszerét említi. Régi megfigyelés, ahogyan a beteg állatok – akár vadon élőkről, akár domesztikált fajokról legyen szó – csalhatatlan ösztönnel megkeresik erdőn-mezőn a számukra szükséges gyógynövényeket.

A kötet írója tehát arra biztatja olvasóit, hogy a bizonytalan megérzések helyett

– hiszen a mérgező növény sokszor csábítóbb küllemű a fogyaszthatóknál – tudatos tanulás által szerezzék meg ismereteiket.

A könyvecske a gyakorlati használatot megkönnyítendően praktikus felépítésű. A belsőleg ható, étellel-itallal a gyomorba kerülő mérgező növények csoportjában az igen erős, azonnali halált okozó mérgező növényeket, a kevésbé erős, de kábultságot, zavartságot okozókat, továbbá a bémulást okozókat különböztet meg, mint legfontosabb csoportokat. Egy külön kategóriaként szól a belsőleg és külsőleg is, érintés által is mérgező hatású növényekről (pl. a sárga és fehér szellőrózsa, keszegsaláta, a hunyor különféle válfaja, stb.). Végezetül egy újabb csoportba sorolta az általa természetellenes mérgező növényeknek nevezeteket, mint például az anyarozs.

Hatvanhat rövid fejezetre oszlik a mű, egy-egy fejezet a növény részletes bemutatásával, az általa előidézett mérgezés lényegével, a tünetek részletes ismertetésével kezdődik, majd az ellenmérget tartalmazó növény/növények felsorolása következik az adagolás módjának és mennyiségének pontos leírásával. Számos hivatkozást találunk hajdanán élt, vagy éppen kortárs botanikus, orvos, természettudós munkáira. Érdeemes odafigyelnünk a növénynevekre, hiszen az általánosan elfogadott német név mellett közli a Linné rendszerének megfelelő hivatalos latin botanikai nevet, sok esetben a különböző vidékeken használatos név-variációkat is közli, amely elősegíti a minél szélesebb körben való ismeretterjesztést.

A szerzőről sajnos csak kevés információ van. Johann Samuel Halle (1727–1810) porosz természettudós, történész, toxikológus, korának jellegzetes polihisztor. Königsbergben tanult teológiát, filozó-

fiát és matematikát, majd áttelepedett Berlinbe, ahol a császári kadét-iskolában történeti tárgyakat oktatott. A természettudományok és a technika érdekelte különösképpen, számos nyomtatásban megjelent könyvét is e tudományok témakörében írta. A *Magie oder die Zauberkräfte der Natur...* (1784–1787) és a *Fortgesetzte Magie oder die Zauberkräfte der Natur* (1788–1802) c. műveiben a természet fizikai-kémiai „csodáinak” reális magyarázatát adja, és a természet jelenségeinek, kincseinek hétköznapi hasznosíthatóságát elemzi. A „természet varázserejével” foglalkozva minden olyan, a környezettel összefüggésbe hozható jelenséget megemlít, amellyel egy átlagember találkozhat és megválaszolatlan kérdéseket támaszt benne. A fizika és a kémia segítségével, illetve természettudományos alapon megmagyarázható dolgok mellett a kor technikai újdonságairól is szól, így kerülhetett a kiadványba a felvilágosodás korának egyik nagy „technikai csodája”, Kempelen Farkas (1734–1804) sakkozógépe. A *Werkstätte der heutigen Künste oder die neue Kunstgeschichte* (1761–1779) c. munkája a korszak kézműves iparának szakszerű bemutatása. A *Die Kunst des Orgelbaues* (1779) című művében mindent leírt, amit az orgonaépítéssel kapcsolatban tudni lehet, illetve szükséges: statika, aerodinamika, mechanika, az építőanyagok, stb.. Nagyszabású természettudományos feldolgozás a *Die Naturgeschichte der Thiere in systematischer Ordnung: nebst der Geschichte des Menschen* (1757) c. műve. A *Die Staatshistorie der Welt* (17710) címűt általános történeti, államelméleti témában írta. Kiváló fordítóként is ismerték kortársai.

Dr. Kapronczay Katalin

Homeopátiás alap kutatások növényeken 2.

Áttekintés

Potenciált anyag hatása a *Lemna gibba* vizinövény növekedésére. A vizsgálat célja annak vizsgálata volt, hogy a *Lemna gibba* L. növekedését képesek-e befolyásolni a homeopátiás szerek. A giberellinsav, kinetin, argentum nitricum, és lemna minor homeopátiás potenciáit használták.

Hét napig növesztették a békalencsét olyan oldatban, amelyben 14-30X potencia (megfelel decimális potenciának D14-D30) vagy víz kontroll volt (potenciált vagy nem potenciált). A hajtás (levél-szerű képződmény) növekedését mérték. A növekedési arányt számolták három idő-intervallumban (0—7, 0—3, 3—7 napok). 5-6 független, randomizált és maszkolt vizsgálatot analizáltak mind a négy tesztelt anyagra nézve.

Eredmények: a negatív kontrollként használt víz nem ért el szignifikáns hatást, ezáltal a hamis pozitív eredményeket akarták kizárni. A négy tesztelt anyagból a giberellinsavnak volt a legkifejezettebb hatása, mégpedig leginkább az első 0-7 napokon. A 15X, 17X, 18X, 23X, 24X potenciák (megfelelnek decimális, D potenciáknak) csökkentették a *Lemna gibba* növekedését ($p < 0.05$ a víz kontrollal szemben, LSD test). A hatás függ az anyagtól és függ a potenciáktól.

A homeopátiás arzén hatása a dohány növény dohánymozaik vírussal szembeni rezisztenciájára. Az arzén-trioxidból készült homeopátiás szer hatásának vizsgálatát végezték el dohány növényen (*Nicotiana tabacum* L., dohánymozaik vírus rezisztens gént hordozó), amely növények ki voltak téve dohánymozaik vírusfertőzésnek, mint biotikus stressznek.

A vizsgálat maszkolt, randomizált vizsgálat volt. A beoltott levéllemezeket három napig nedvesítették be a következő, háromféle oldattal: desztillált víz (kontroll); víz homeopátiás gyógyszerkészítési módon kezelve, 5 és 45 decimális és centezimális hígítás szerint; Arsenicum album 5 és 45 decimális és centezimális potenciában. Számolták a levéllemezen megfigyelhető, az érzékenységet jelző léziók számát.

Az Arsenicum homeopátiás szerrel történő kezelés két hatást ért el a növényeken: 1, megnövekedett rezisztencia a dohánymozaik vírussal szemben; 2, a csökkent variabilitás az egyes kísérletek között. Elmondható következtetésként, hogy ebben a vizsgálati modellben a homeopátiás szerek kétféle hatása vizsgálható: a csökkent variabilitás a rendszerben, és a biológiai rendszer természetes törekvése az egyensúlyi állapot visszaállítására – ami jelen kísérletben fokozódott.

Dr. Gábor Fruzsina†

Felhasznált irodalom a szerkesztőknél.

Sadler József (1791-1849) herbáriumának etno- farmakobotanikai jelentősége

Kapronczay Katalin a Farmakognóziai Hírek legutóbbi számában (X. évf. 37. szám, 6-7. oldal) „Sadler József szárított plántáinak gyűjteménye” c. közleményében felhívta a figyelmet az orvos és gyógyszerész Sadler József híres növénygyűjteményére (1823-1830, „A magyar plánták szárított gyűjteménye – collectio plantarum medicinalium siccatum Hungariae” 14 kötetben). A herbárium különlegesen nagy értékét a Sadler által írt és az *exsiccatahoz tartozó magyar nyelvű magyarázatok* adják. A közel 160 gyógynövényen kívül 97 takarmánynövényt, 51 élelmiszert és italt szolgáltató növényt, 46 dísznövényt, 35 mézelő növényt, 35 festőnövényt, 27 mérgező és repellens növényt, 25 faanyagot adó fajt, 14 cserzőszert szolgáltató fajt jellemez, kitérve a rostnyerésre, homokkötésre, borkezelésre, szappanfőzésre, tejalvasztásra és olajkinyerésre alkalmas növényekre is. A magyar népi nevek megadásán kívül számos eredeti *etnobotanikai adatot vagy utalást is találunk* a leírásokban.

Korábban gyógyszerész- és botanikatörténészek (*Halmai János, Priszter Szaniszló, Sági Erzsébet*) méltatták Sadler munkásságát, páratlan értékű munkáját (L. Google-Wikipedia). Ezek alapján *Sadlert méltán említhetjük a magyar etnobotanika úttörői közt.*

A „Magyarázat” bevezetőjében így ír Sadler: „A tisztelt vevők megkérettetnek, hogy a már kibocsátott köteteket a fűszerökkel, fűszedőkkel, gyökérásokkal, pásztorokkal és a köznépnek más embereivel is, kik akár miképp is az embereknek vagy a házi állatoknak gyógyításával foglalkoznak, közöljék, nekik megmutassák, és a növényeknek tőlük kitudakozott hasznát vagy kárát, vélek való élés módját, a környékben szokásban levő nyelvek szerint kelő neveiket feljegyezzék, s a nyert tapasztalásaikat velem példának okáért

minden esztendőben csak egyszer is közölni ne sajnálják.” Vagyis, már 1824-ben felismerte, hogy érdemes lenne, akár évenként „országos” adatgyűjtést végezni a nép körében. Az általa leírt nagyszabású javaslat máig sem valósulhatott meg, legfeljebb kisebb tájegységekre nézve.

Korábbi közleményünkben (*Kóczián Géza és Szabó László Gy. 1982. Gyógynövények Sadler József „Magyarázat a magyar plánták szárított gyűjteményéhez” c. művében. Gyógyszerészet 26: 212-219.*) a Sadler által jellemzett, közel 160 gyógynövényt farmakológiai szempontok szerint csoportosítottuk, ezzel is hozzájárulva a modern, máig el nem végzett, részletesebb értékeléshez.

Jelen közleményben példaként olyan, ember- és állatorvoslásban használt növényeket sorolok fel, amelyeket Sadler népi tapasztalatokra hivatkozva jellemzett. A vonatkozó mondatokat az általa írt formában, régies helyesírással adom meg.

Amygdalus communis – Levont vizének a félben hagyó hideglelések ellen jó hasznát tapasztalták.

Antennaria dioica – Ez előtt a nép veres szagtalan és csak egy keveset összehúzó ízű virágait, mint melyorvoslószer a fulasztó hurutban, a vérfolyásban és vérhasban ajánlották. Azt állítják felőle, hogy írósvajas kenyérral a borjuk hasmenése ellen használatos legyen.

Betonica officinalis – A köznép tejjel megfőzve mint jeles orvosságot a szarvasmarháknak a görcsei és gyuladásai ellen használja.

Convallaria majalis – Némely helyeken a parasztok a virágaival jó illatúvá csinálják az égettort, vagy pedig ecetet öntenek rájuk, melyet azután úgy tartanak mint házi orvosságot.

Cornus sanguinea – A köznépi orvoslásban a leveleknek a forrázatja fekélygyógyító szerül szolgál, ecetben pedig áztatva a főnek a részeire tévén, a főfájás ellen használják.

Helleborus pupurascens – Buda, Sz. Endre, Pilis s t. h. körül a pásztorok ezzel a növényvel mint helybéli ösztönző szerrel úgy élnek, hogy az előre ecetben megáztatott gyökeret a tehenek nyakának bőrébe csinált bévágásba belédugják, három nap után kivesszik, és az ösztön által oda csalogtatott és öszve toldult vizes nedvességet kibocsátják.

Hypericum perforatum – Külsőképen olajjal megfőzve mint felülmulthatatlan sebforasztót magasztalták, mint ilyent és mint kenőcsöt a kemény csusz ellen a köznépnel a hazánknak majd minden házaiban meg lehet találni.

Kochia scoparia – A köznépnel a rüheseknek tisztulásukra szolgál, midőn gyakran ezen fűből készült fürdőben fürödnek.

Lamium purpureum – A füve és a virágai ennek a növénynek a különbözőféle zöldséglevéseknek egy fő tevőrészek, melyeket még most is mint az orvosok mint vértisztító szereket és a mely nyavalyáiban ajánlanak, mint még inkább a köznép mindenütt használ. Tavasszal főzelék gyanánt is élnek a leveleivel.

Oenanthe aquatica – A falusiak mint a magvát mint a fűvét minden formában használják az esés és ütés által származott sebekben és öszvezúzódásokban, a csonttörésekben a folyó és régi eves, sőt még fenenemű sebekben is.

Phragmites communis – A nyers szélyelzúzott gyökérből veres hagymával és borral vegyítve, pépet csinálnak, és ezt a sebre teszik.

Phyllitis scolopendrium – A köznép még ma is használja a has és vér-folyásokban és a nádra nyavalyái ellen.

Polygonum hydropiper – Köznép használja ollyakban is, a mellyek a lovakon a nyereg-hús feldörgölése által okoztattak, vagy a vad húsok az eletetésére.

Primula veris – Hajdan a köznép ezt az egész növénynt a köszvényes nyavalyák ellen használta.

Stachys recta – A köznép főképpen a gyermekeknek a nyavalyáiban az egész növénynek a főtt vizét még most is fürdőnek használja.

Tribulus terrestris – A köznép úgy használja mint követ-rontót, a gyümölcsét fejrborban bévevén. A nyakcsapnak és száznak a dagadása és rothadása ellen e fűnek borral és mézzel főtt levével igen jó a száját öblögetni.

Verbena officinalis – A falusi embereink még most is ezen nyers növényből ecettel ösztönző borogatást készítenek a szegezés ellen.

Viscum album – Magyarországban Tiszántúl a köznép ennek a növénynek, főképpen a gyümölcsfákon élődinek a főtt levét a sokáig tartó hurut ellen veszi bé.

Vitis vinifera – A venyikéknek a levét a falusi embereink mint hajnövesztőt és a szemek fájdalmai ellen használják.

Örvendetes, hogy napjainkban, amikor jeles elemző és összegező munkák sora bizonyítja, hogy az etnobiológiában és etnoökológiában még mindig vannak feltárásra, összehasonlításra és részletvizsgálatra érdemes adatok, még indokoltabb, hogy utaljunk a népi növényismeret nagy magyar kutatóira, így Sadler Józsefre is. Fontos hangsúlyozni, hogy az értékmentő gyűjtést és feldolgozást hazai kutatók eredményesen folytatják, pl: *Babulka Péter, Szabó T. Attila, Szabó István, Halász Péter, Molnár Zsolt, Babai Dániel, Papp Nóra, Balogh Lajos, Dénes Andrea*. Szerencsére nekik is vannak követőik.

Prof. Dr. Szabó László Gyula
emeritus professzor

GYÓGYNÖVÉNYES RECEPT

Csalán krémleves

Hozzávalók:

- kevés vaj/olívaolaj
- 1 fej hagyma
- 1 nagy csomó friss, zsemege csalán-hajtás
- 2 szem krumpli
- 8-9 dl szárnyas alaplé
- só, frissen őrölt bors

A csalán hajtásokat alaposan megmossuk, kicentrifugázzuk (gumikesztyűben végzendő művelet!). A hagymát és burgonyát meghámozzuk, megmossuk, a krumplit nagyobb kockákra, a hagymát apróra vágjuk. Felolvasztjuk a vaját egy edényben és a hagymát üvegesre dinszteljük rajta, hozzáadjuk a krumplit, a csalánt, sózzuk, borsozzuk, felöntjük az alaplével és addig főzzük, míg a burgonya megpuhul, majd simára pürésítjük. Sajtós krutonnal tálaljuk.

www.gabojsza.hu

A nagy csalán (*Urtica dioica* L.) gyomtársulások gyakori növénye, az egész országban elterjedt. A VIII. Magyar Gyógyszerkönyvben hivatalos gyógynövényként szerepel. Leveleit egész évben lehet gyűjteni, gyökérzetét pedig tavasszal vagy ősszel ajánlott. Vitaminokban, ásványi sókban, vasban gazdag gyógynövény, enyhe adsztringens hatású, emellett alkalmazzák vizelethajtó, gyulladáscsökkentő tulajdonságai miatt is. Klorofilltartalmát az élelmiszer és a gyógyszeripar is felhasználja. A zsemege, fiatal hajtásokból kitűnő főzelék vagy leves készíthető. Az *Urtica urens* L. (kis csalán) hazánkban ritka, de hasonlóképpen alkalmazható.

Gyergyák Kinga, Ph.D. hallgató

Hírek

18th International Conference on Medicinal Plants and Natural Products

June 9 - 10, 2016
San Francisco, USA

<https://www.waset.org/conference/2016/06/san-francisco/ICMPNP>

10th International Symposium on Chromatography of Natural Products

June 6 - 9, 2016
Lublin, Poland

www.pharmacognosy.org

Impresszum

Kiadó: PlantRepro.eu Nonprofit Kft.
7633 Pécs, Hajnóczy u. 27/C

Kiadásért felel:

Dr. Farkas Ágnes (agnes.farkas@aok.pte.hu)

Alapító: PTE ÁOK

Farmakognóziai Intézet

ISSN: 2060-1387

Szerkesztők:

Dr. Papp Nóra (nora4595@gamma.ttk.pte.hu)
Dr. Horváth Györgyi (gyorgyi.horvath@aok.pte.hu)
Dr. Bencsik Tímea (timea.bencsik@aok.pte.hu)
Gyergyák Kinga (gyerikinga@gmail.com)

Szerkesztőség címe:

7624 Pécs, Rókus u. 2.

Telefon: 72/503-650/28822, 28823, 28824

Fax: 72/503-650/28826

E-mail:

farma.hirek@gmail.com